

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Доротея Ангелова

за дисертационния труд на

Велислава Тодорова

Логически модели за предаването на източника на информацията в естествените езици

за придобиване на образователна и научна степен „доктор” по професионално направление 2.3. Философия (Логика)

Основната задача, която докторантката си поставя в дисертационния труд, е да анализира формално-семантичните подходи към граматическата категория *евиденциалност*, както и философските теории за значението, на които се базират тези подходи. Трудностите, които лингвистите срещат в опитите си да включат евиденциалността в рамките на избраните от тях теории, също са във фокуса на научния текст (с.3). Една от основните цели е да се демонстрира какви недостатъци в съвременните философски схващания разкрива изследването на евиденциалността (пак там). Друга важна цел в дисертацията е да се изясни значението на граматическата категория *евиденциалност* и да се защити тезата, че тя е феномен с особено голяма значимост за лингвистиката и за философията (пак там).

Дисертацията се състои от пет глави (от които две са въведителни), заключение и библиография (включваща 73 заглавия, от които 59 на чужд език).

Първа глава представлява обща теоретична рамка на изследването (с.7). Тук са представени различни видове езикови значения, както и двата дяла на лингвистиката, които го изследват, а именно - семантиката и прагматиката. Относно семантиката са разгледани основните теми, с които тя се занимава: лексикалното и граматическото значение (с.8), *композиционалното и некомпозиционалното значение* на изразите и изреченията (с.9). Извършват се разграничения (с.10) между термините *езиково, речниково, конвенционално, буквално и преносно значение* и се изясняват термините *сленг, диалект и социолект*. Относно прагматиката са представени (с.9) кратки дефиниции за изказвания, имплицатури, пресупозиции, речеви действия и др. Обърнато е внимание, че за да бъде едно явление обект на изследване на прагматиката, то трябва или да представлява неконвенционална употреба на езика, или да привнеса значение, което няма отношение към условията за истинност на изказването (с.13). В тази връзка докторантката разглежда (с.13-20) следните понятия: ирония, истина, лъжа, искреност, откровеност, заблуди, пропозиция и други.

Втора глава представя основната терминология, която се използва в текста (с.23). Изясняват се конкретните езикови средства за предаване на източника на информацията, като главният акцент е върху граматическата категория *евиденциалност* (пак там), респективно – върху свързаните с нея граматически категории *епистемична модалност* и *адмиративност*.

Във фокуса на вниманието тук са две класификации (на Фалер и на Айхенвалд) на типовете източници на информация (с.24). Предлага се дефиниция на граматическата категория *евиденциалност* (с.29), чието първично значение е източникът на информацията. Докторантката обяснява причините, поради които в случая предпочита визираната дефиниция. Последната (пак там) е тясна, тъй като изключва епистемичната модалност; ограничена е, защото не се прилага върху всички типове речеви действия и е строга, поради факта, че се отнася само до граматическите средства за предаване на източника на информацията. Разгледани са (с.29-31) и алтернативните дефиниции на визираната категория. Тук също (с.32-34) е дадена историческа справка за граматическото маркиране на източника на информацията, включително в българската лингвистика като е отбелязано и едно от основните възражения срещу употребата на термина *евиденциалност*. Представени са (с.34) двата различни смисъла на термина *евиденциал*, категорията *адмиратив* и са изяснени (с.35-36) термините *граматическа категория* и *грамема*. Авторката (с.36-37) обяснява критериите, на които трябва да отговарят граматическите категории (формален и семантичен), изяснява същността на евиденциалните стратегии, на *граматикализацията*, на *нулевите маркери* и на други, необходими за изложението, термини. Важно място в тази глава е отделено и на спорните терминологични избори (с.37).

Трета глава (с. 39) е посветена на възгледите на определени лингвисти, отнасящи се до предаването на информацията с граматически средства (с.4 от автореферата). Главата започва с представяне на неформални описания на евиденциалните системи в следните езици: български, кечуа и шайен. Пояснено е, че в език с евиденциалност, ако дадено изречение не е маркирано за източник на информацията, то се разбира като почиващо на зрителни или други сетивни сведения (с.39). Основни акценти тук са представянето на общоприети положения за евиденциалността, застъпени от българската езиковедска общност (с.42), както и на два противоположни възгледа относно тази категория, а именно – на Герджиков и на Куцаров (с.43). Относно спецификите на теорията на Герджиков докторантката изяснява (с.49), че според нея категорията *модус на действието* дава отговор на въпроса за реалността на действието пряко, докато *модус на изказването* – непряко - чрез някаква характеристика на самото изказване.

Тук докторантката аргументирано показва причините, поради които подкрепя позицията на Герджиков (с.52), който не е съгласен с твърдението, че формите от типа *пишел бил* представляват преизказване на умозаключителните форми. В тази връзка интересен ракурс е предложената от докторантката конкретизация на признака „субективност“ (с.53), т.е. да се формулира като: ‘липса на сведения от най-предпочитания в случая вид’.

Във връзка с разглежданите в тази част проблеми авторката обяснява позицията си, че в значението на дубитативните форми присъстват евиденциалния и епистемичния елемент, но те не са равнопоставени (с.56). Според нея епистемичният елемент е вторичен, а първичният евиденциален момент обединява двата признака ‘преизказност’ и ‘липса на сведения от най-предпочитания в случая вид’, които произвеждат като ефект израз на недоверие (пак там).

В тази глава са представени също три последователни описания, дадени от Мартина Фалер, касаещи евиденциалността в езика Кузко кечуа (с.60). Докторантката анализира и сравнява визираните схващания като изяснява общото между тях, а именно – и в трите случая евиденциалите не допринасят значението си към пропозиционалното ниво, а към илокутивното, т.е. към условията за искреност (с.68).

Друг основен акцент в тази глава е представянето на евиденциалността в езика Шайен (с.69). В. Тодорова разглежда четирите различни евиденциала в този език и анализира ролята им, спецификите и интерпретациите им (с.69-70, 71). Голямо внимание авторката обръща (с.71-76) на резултатите от семантичните тестове, на които Мъррей подлага шайенските евиденциали.

Акцент е поставен (с.77) и върху двата подхода за събиране на езикови данни в лингвистиката. Докторантката също изразява и обосновава в тази глава (с.81) негативното си отношение към методите, използвани в англоезичната литература за българските евиденциали.

В четвърта глава са разгледани три типа анализ на евиденциалността (с.83). Първо е предложен модален анализ на евиденциалността в няколко езика, в т.ч. българския (с.84). В. Тодорова изяснява, че модалният подход третира евиденциалите като модални оператори, разбирани в контекста на модалната епистемична логика (пак там). Тук е разгледан анализът на Кратцер (с.85-86), който представлява епистемично-модален подход към евиденциалността, базиран на семантиката на възможните светове и са представени дефиниции на основните понятия.

Във фокуса на вниманието (с.87) е и начинът, по който Панчева (известна също като Изворски) прилага подхода на Кратцер като в случая докторантката изразява съмнение в ползите от някои промени, въведени от Панчева (с.89).

Друг акцент в тази глава е анализът на евиденциалите в езика кузко кечуа от Фалер (пак там), която употребява формалния подход на Кратцер към епистемично-модалните оператори. Обяснена е разликата (пак там) между инференциалните и неинференциалните евиденциали, а именно – първите разчитат на източника на наредбата, а вторите - ограничават модалната основа, без да имат отношение към източника на наредбата. Докторантката пояснява, че визираната разлика показва, че инференциалните евиденциали в кузко кечуа посочват като източник на информацията съзнателен процес на извод (пак там). Той може да се базира (пак там) на грешни предпоставки или да съдържа грешки. Респективно неинференциалните евиденциали не изтъкват, че такъв процес е протекъл, но сочат към начина, по който пропозициите в модалната основа са били получени (с.89-90).

Сериозно внимание е отделено (с.91-92) на предположителния евиденциал и изводителния от сетивни сведения, като е изтъкната разликата между тях, която е само в модалната основа. Също във фокуса на анализа са прекият (с.92) и преизказният евиденциал (с.93); разяснено е какви квантори се употребяват при инференциалните и неинференциалните евиденциали (пак там) и други важни характеристики и разлики между въпросните категории в езика кечуа.

Другият основен подход, разгледан в тази глава, е илокутивният (с.94). Прави ми впечатление, че разделът, в който е представена теоретичната рамка на този подход, е много добре структуриран; всички термини са дефинирани, а спецификите са прецизно обяснени; добавени са релевантни примери, от които ясно си проличава идеята на авторката. Обяснено е, че според Фалер евиденциалите са езикови елементи, които влияят на илокутивната сила, както влияят и наклоненията (с.96). Интересен аспект на илокутивната сила е, че тя няма степен (с.97) за разлика от изразените ментални състояния. Представена е корекцията на Фалер (пак там), касаеща илокутивните цели, а именно необходимостта от добавяне на шеста такава – презентетативна. Изяснено е (с.98) кои от условията на теорията на речевите действия имат отношение към езика кузко кечуа и е обяснена ролята им в тях. В тази глава е налице и формално представяне на евиденциалното значение в езика кузко кечуа (пак там). Докторантката коментира (с.102) аргументите на Фалер и приема, че значението на евиденциалите не е пресупозиция (в кузко кечуа, в българския език и др.), а е нова информация, която

експлицитно се дава с евиденциалния маркер; анализирани са и произтичащите от тази позиция следствия.

Основен фокус в тази глава е и динамичната семантика, в която значението се интерпретира процесуално (с.103). По-конкретно тук (с.105-108) е представен анализът на Мъри и Стар, както и техните възгледи за информационните състояния, видовете изказвания и формалното им представяне. Анализът на Мъри и Стар на значението на евиденциалите в езика шайен (с.109) също е обект на изследване.

Пета глава разглежда философските проблеми, на които се основават разгледаните в дисертацията (в предходната глава) формални анализи на евиденциалността (с.113). Един от фокусите тук е да се потърси отговор на въпроса - от какъв тип е значението на евиденциалите (пак там). В тази връзка (с.114-115) са представени различни схващания за имплицатури (на Грайс и на Потс), аргументите срещу разглеждането на евиденциалите като пресупозиции и други.

Друг акцент е епистемично-модалният анализ на евиденциалността чрез семантиката на възможните светове (с.116). По-конкретно - разгледана е дефиницията за пропозиция, която се използва в модалния анализ (с.113) и някои проблеми, свързани с нея. Представена е разликата според докторантката между изречение и изказване (с.119-120).

В тази глава В. Тодорова разглежда също стандартната класификация на речевите действия на Сърл (с.120), обръща внимание на начините за преразглеждането ѝ (с.124), респективно – изяснява мотивацията за прекласификация на речевите действия от Фалер (с.127). Във връзка с представените класификации, докторантката (с.128-129) предлага класификация на речевите действия, основана на посоката на съответствие и ангажимента на говорещия, тъй като според нея за класификацията на речевите действия е фундаментален ангажиментът (наличието или отсъствието му).

Друг важен акцент в тази глава е свързан с езиковите игри (с.129). Разгледани са подробно възраженията срещу илокутивния подход (пак там). Докторантката аргументирано изяснява кои от тях по нейно мнение са основателни и кои не са. Накрая тази глава завършва с кратка справка на историята на концепцията за езиковото значение, приета от динамичната семантика (с.132).

В заключението са представени приносите на дисертационния труд, които са коректно формулирани. Тук също са изяснени някои от промените в теоретичната рамка на изследването (с.137). Едната е свързана със значението на изреченията и по-конкретно с позицията на В. Тодорова, че значенията на изреченията представляват коопериращи си стратегии на говорещ и слушащ (с.139). Другата (пак там) се отнася до предмета на

семантиката и прагматиката, които тя тук преосмисля. И на последно място – изразено е отношението на докторантката към истината и лъжата (с.140). Дисертацията завършва с обяснение от страна на авторката какво предстои в бъдещите ѝ изследвания – пожелаем ѝ успех за постигане на набелязаните цели.

Имам някои забележки относно изложението, които не променят положителното ми отношение към него. Считаю за излишно и неподходящо за дисертационен текст представянето на извадки от писма между докторантката и научния ѝ ръководител (с.1), както и призивите към читателската аудитория за извършване на определени експерименти (с.78 и др.). За една бъдеща книга върху дисертацията такава форма и стил на изложение са по-подходящи. Препоръчвам също избягването на думи и изречения, които не са уместни за научни текстове (като „хич“ на с.1, „да си повъртим разни различни сценарии“ на с.2 и други). На с.85-86 (или на друго подходящо място) според мен беше релевантно да се представят основни характеристики на модалната епистемична логика, придружени с подходящи примери; също да се предоставят повече разяснения (от тези, дадени на с.116 и следващи), касаещи семантиките на възможните светове и основните им понятия и едва след това да се представи подходът на Кратцер. Така интерпретацията на използваните от нея понятия щеше да е по-ясна, както и основанията ѝ да приложи именно този логически апарат. Освен това формулирането на кратки изводи след всяка глава щяха да им придадат по-завършен вид и биха улеснили възприемането на основните идеи.

В заключение ще отбележа, че дисертационният труд е много компетентно написан, систематично представен, ясна е логиката на изследването, използван е екзактен език. Основните цели и задачи, които докторантката си поставя, са изпълнени, а тезите са аргументирани. Авторефератът отразява съдържанието на дисертацията. От биографичната справка става ясно, че докторантката има 8 публикации (3 самостоятелни и 5 в съавторство), както и множество участия в научни форуми и проекти, също и няколко научни награди и спечелени стипендии.

Като имам предвид визираните достойнства на дисертационния труд, както и задълбочения и сериозен подход на докторантката към представените актуални теми и проблеми, възнамерявам да гласувам положително за присъждане на научната и образователна степен „доктор“ на Велислава Годорова.

гр. София
20.05.2022г.

.....
/доц. д-р Д. Ангелова, Институт по философия и социология, БАН/